

FÜLÖP JÓZSEF

Esszék a nulladik órából

A nemzetiszocializmus eszméjétől elzárkózó vagy azt ellenző német tollforgatók már a világháború és -égés utáni első években jelentkeztek a nyilvánosság előtt a bűn kérdéséről (áldozatról, megalkuvásról, oportunizmusról) szóló műveikkel. A nemzedéki számvetés mementói között vannak drámák, mint a halálbüntetés-től épphogy megmenekült Günther Weisenborn *Die Illegalen* című darabja (1946), a *Des Teufels General* (1946–1947) Carl Zuckmayer tollából és Wolfgang Borchert klasszikusa, *Az ajtón kívül* (1947); regénytrilógiák, mint Hans Hellmut Kirst *08/15* (1954–1955) és Wolfgang Koeppen *Trilogie des Scheiterns* (1951, 1953, 1954) című háromregényei; Walter Kolbenhoff *Heimkehr in die Fremde* című regénye (1949), Alfred Andersch önéletrajzi ihletésű elbeszélése, a *Kirschen der Freiheit* (1952), Ernst Jünger, Wolfgang Weyrauch, Walter Dirks stb. művei.

Marie Luise Kaschnitz esszéciklusához, mely az 1945 utáni német irodalom- és kultúrtörténet krónikájának szintén többször idézett szövege, leginkább a kereszténység és a nyugati kultúra nevében szót kérő Reinhold Schneider *Das Unzerstörbare* (1945) című írásának célkitűzése és pátosza fogható. Kaschnitz nyelvében, stílusában sokáig újromantikus maradt, és távol tartva magát a politikától mitológiai és természeti motívumokban talált menedékre az ideológiák elől. Ebben hoz döntő változást a világháború. Figyelme ugyanis az itáliai déltől a német észak, a jelenkor és az emberek, azaz a társadalmi szerepvállalás felé fordult. Így második verseskötete, a *Haláltánc és versek időnkben* (Hamburg, 1948) a háború dúlta Németországot és a romvárosokban való túlélést örököltette meg. Esszéciklusa is ugyanezt a poétikai hangsúlyeltolódást mutatja, kései prózaműveiben pedig majd új mítoszfeldolgozás fog megjelenni.

A háború utáni esztendőket Kaschnitz „köztes időnek” nevezte, reményteli, a változás küszöbén álló korszaknak, önmagát pedig, lévén a háború kerékbe törte írói karrierjét, a „köztes nemzedékhez” sorolta. Fiatalon két regényt és néhány elbeszélést írt, de versei és mítoszkönyve már nem jelenhettek meg. *Florens. Eichendorff fiatalsága* című lírai nagyesszéje egész életében kéziratban maradt, és csak tíz évvel halála után, 1984-ben adták ki. Az 1944-ben befejezett *Gustave Courbet. Egy festőélet regénye* 1949-ben jelent meg.¹ Legnagyobb csodálkozására és a háború ellenére viszont 1943-ban kézhez kapta a *Görög mítoszokat*, amit a barbár jelennel szemben

¹ Kaschnitz műveinek kiadástörténetéhez lásd pl. Theodor Eduard DOHLE: *Marie Luise Kaschnitz im Dritten Reich und in der Nachkriegszeit: ein Beitrag zu den Publikations- und Wertungsbedingungen der nicht-nationalsozialistischen Autorin*. München, Ludwig-Maximilians-Universität, 1989.

írt. A negyvenes éveiben járó író *nem találta helyét az idősebb írónemzedék sorában, de nem érezte magáénak a huszonéves pályakezdőkből alakult és a korabeli irodalmi életre a legjelentősebb hatást gyakorló Gruppe 47 nyelvtisztító törekvéseit sem.* (Igaz, közülük is csak kevesen keresték nagy elszántsággal és következetességgel az új irodalmi nyelvet, például Günter Eich vagy Wolfdietrich Schnurre.)

Több mint kétszáz esszéje jelent meg nyomtatásban, hangzott el előadás vagy rádióműsor formájában, illetve került elő a hagyatékból. Több mint ötvenet pályatársainak, egyes irodalmi műfajoknak és az antik mítoszoknak szentelt. Két válogatáskötetet maga állított össze személyes hangvételű vagy önéletrajzi esszéiből: 1945-ben *Emberék és dolgok 1945-ben*, 1971-ben *Mindig és soha között* címmel. Alább az első, tizenkét szöveget tartalmazó közlünk kettőt a Károli Gáspár Református Egyetem Német Nyelv és Irodalom Tanszékén működő Hüperión Fordítói Műhely tagjainak fordításában.²

1. kép. Utagava Hiroshige: *Szőlfűttá fűszálak a Hold előtt*, Brooklyn Museum (é. n.)

² Szintén a Hüperión Fordítói Műhely közösségi munkája nyomán jelent meg az író *nő elbeszéléseiből* készült válogatás: *Ádám és Éva*. Vál. és szerk.: FÜLÖP József. Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan, 2020.

Kaschnitz lírája vallomásos, versmondása tanúságtevő, prózája önéletrajzi – esszéiben is ezek a jegyek keverednek. Első esszéorozatának két darabját (*Az énről, A bűnről*) a heidelbergi Die Wandlung folyóirat közölte, míg a tizenkét részes ciklus kötete 1946-ban jelent meg a szintén heidelbergi Schneider Verlagnál. Viszonylagos ismeretlensége ellenére a korszakos jelentőségű politológus, Dolf Sternberger kérte fel az új kultúrpolitikai folyóiratban való közreműködésre. (Az 1949 őszéig megjelenő havilap Sternberger egyik legismertebb és legsikeresebb művének fog bizonyulni a maga 35 ezres példányszámával.) *Az énről* az első, 1945. december 30-án megjelent számban kapott helyett, melyhez a folyóirat egyik társalapítója, Karl Jaspers írta a bevezetőt. Kaschnitz olyanok társaságában publikált a folyóiratban, mint Ernst Robert Curtius, Viktor von Weizsäcker, Golo Mann és Hannah Arendt. Thomas Mann Sternbergerhez írt, 1946. március 19-én kelt levelében így fogalmazott a lap kapcsán: „Ez a legjobb, legegységelműbb, morálisan legbátrabb, amit eddig az új Németországból (persze mennyire új valójában?) láttam.”³

³ Idézi Claudia KINKELA: *Die Rehabilitierung des Bürgerlichen im Werk Dolf Sternbergers*. Würzburg, Königshausen & Neumann, 2001. 127.